

By, marsk og geest 4

Årsberetning 1991

Den antikvariske Samling i Ribe

By, marsk og geest 4

"Odin fra Ribe" - 4,2 cm høj mandsmaske af støbt bly. Odins hoved med det flotte, svungne overskæg flankeres af de to ravne Hugin og Munin, som tilhvisker Odin vise råd om verdens gang. Sandsynligvis lavet i Ribe i 700-årene, men fundet for få år siden i en kasse med bøjede søm. Kan ses i udstillingen *Ribes Vikinger* i Hans Tausens Hus. Tegning: Lars Hammer.

Årsberetning 1991

Den antikvariske Samling i Ribe

Indhold

Egon Wamers Ribes Gral	2
Torben Melander Ribesten fra Rhinen af?	15
Hans Skov De arkæologiske undersøgelser af Sortebrødregade i Ribe i 1991	25
Hans Henrik Engqvist Laurids Tøgersens gård på hjørnet af Torvet og Overdammen i Ribe	31
Claus Fèveile Et sjældent ravhus	40
English abstracts	45
Årets tal 1991	47
Publikationer	48

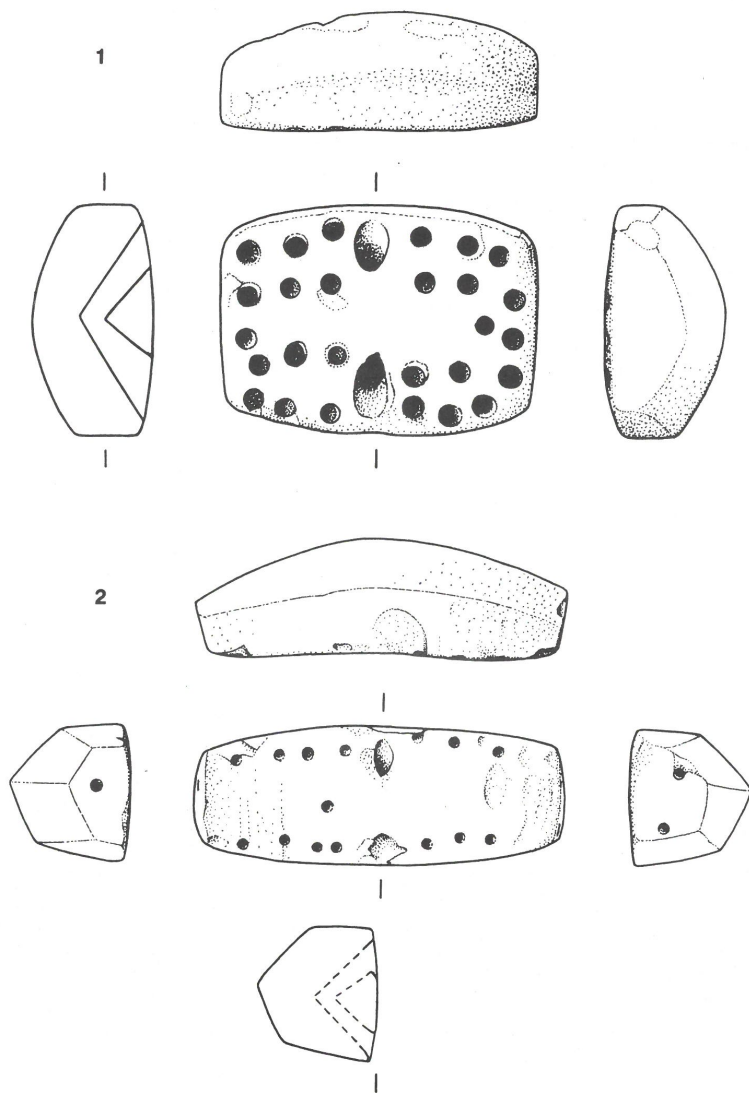

Fig. 1. 1: Det nyfundne ravhus, ASR 1029x1. 2: Sejstrup-ravhuset, ASR 629x41. 2.1. Tegning: Aage Andersen.

Et sjældent ravhus

Af Claus Feveile

Indledning

Den antikvariske Samling i Ribe besidder som landets ældste lokalmuseum mængder af oldsager, der er indkommet fra store dele af landet i sidste halvdel af 1800-tallet, samt i årtierne efter 1900, dvs. at de hører til uden for det nuværende museumsområde. Mange af fundene hidrører fra indkøb af større samlinger og er kun i bedste fald ledsaget af sparsomme fundoplysninger. Hvor disse angiver findested, er de pågældende genstande i begyndelsen af 1980-erne blevet deponeret på de relevante museer. Tilbage på Samlingen er imidlertid stadig nogle tusind stykker, og de fleste af disse oldsager fører en kummerlig tilværelse, gemt væk i fjerne kroge af magasinerne.

I forbindelse med en udstilling arrangeret af Tønder Museum blev det aktuelt at finde nogle kasser med rav frem. Fundkasserne indeholdt tilsyneladende kun ravperler og ravklumper af varierende form og størrelse, i sig selv ikke noget specielt. Pludselig blev øjet fanget af et helt anderledes stykke, rektangulært og med en masse huller i den ene side. Med det samme stod det klart, at det drejede sig om et yderst velbevaret ravhus, en genstandstype der indtil for få år siden var ukendt.

Kassen, som ravhuset lå i, indeholdt desuden 47 hele og fragmenterede perler, de fleste små uregelmæssige og groft tilskårne, dele af en ravskive, samt 12 uforarbejdede ravklumper. På én af de halve ravperler kunne nummeret 976 læses, og med håb i hjertet blev Samlingens oldsagsprotokol fra forrige århundrede fundet frem, for om muligt at få fundoplysninger. Teksten lyder: "Nr. 976. En tyknakket Øxe af Flint, 11½ Cm lang og 6 Cm bred. Lidt sleben paa alle fire sider. Müller N: 59." De følgende numre 1976, 2976, osv. gav heller intet resultat.

Efter mange timers minutøs gennemlæsning af alle oldsags- og accessionsprotokoller, fandtes endelig under Nr. 8819 et lille hæfte med fotos overvejende af jernalderum. På et foto ses en række mindre genstande, der i blandt ravhuset. Hver genstand er adskilt fra de andre ved hjælp af streger og på den modsatte side i hæftet gives i tilsvarende rammer oplysninger om genstandene. I rammen svarende til ravhuset står: uden nr. - ukendt fundsted. Fotografierne er optaget i maj 1930 af den tyske fotograf Dr. A. Tode fra Landesmuseum i Kiel (1).

Det må altså konkluderes, at fundstedet og fundoms-tændighederne ikke kan rekonstrueres. Genstandene i kassen behøver ikke være fra samme fund, endside samtidige, ligesom oldsagsnummeret 976 kan stamme fra en privatsamlers nummerering. Kun en enkelt oplysning kan tilknyttes ravhuset, nemlig at det er indkommet til Den antikvariske Samling for 1930.

Ravhuset

Ravhuset fremtræder i dag ugenomsigtigt, brunt (fig. 1,1). Ravstykket er fint krakeleret, med enkelte mindre afsprængninger af den yderste millimeter på tagfladen. Stykket, der måler 2,6 x 1,9 x 0,5-1,0 cm, har afrundede "bløde" kanter. Langsiderne er let krumme, mens gavlene er rette. Oversiden er afrundet efter både længde- og bredderetningen, med en meget svag markering af tagryggen. På den flade underside er indboret et system bestående af treogtredive huller, ca. 1,5 mm i diameter og mellem 2,4 og 4,2 mm dybe. Flere af hullerne er mindre end 1 mm fra kanten, et imponerende boreresultat, hvis dette er foregået efter tilskæringen af ravstykket. Hullerne danner på overbvevisende måde grundplanen af et treskibet langhus, bestående af fire sæt tagbærende stolper, samt væg- og gavlstolper. Gavlhullerne giver gavlen en lidt afrundet facon, i modsætning til ravstykkets ellers plane gavle. To større huller mellem de to midterste sæt tagbærende stolper danner en V-gennemboring, som nok skal ses som ophængningshul. Centralt i huset, mellem det ene sæt tagbærende stolper og gavlen, er desuden et ekstra hul.

Ravhuset med dets stolpesætning daterer ikke sig selv, men en enkelt parallel fundet for få år siden kan give et fingerpeg.

Ravhuset fra Sejstrup

I 1989 udgravede Den antikvariske Samling en høj ved Sejstrup, 12 km nord for Ribe (2). I den anden af højens tre byggefaser blev der undersøgt to tætliggende parallelle grave, dækket af et fælles stenlag og tolket som en samtidigt anlagt dobbeltgrav. I den ene grav bestod gravgodset af en grebpladedolk og en dobbeltknap, mens den anden grav indeholdt et lerkar og et facetslebte ravsmykke - et ravhus (fig. 1,2). I nær tilknytning til denne grav fandtes tillige en gulds spiral samt et fragment af en bronzering, som begge efter al sandsynlighed oprindelig har udgjort en del af gravgodset. Gravene dateres til ældre bronzealder periode II, dels på grundlag af bronzerne, dels ud fra lerkarret.

Ravhuset der måler 3,0 x 1,2 x 0,5-1,0 cm, har rette gavle, let buede langsider og afrundede hjørner. I modsætning til det andet ravhus har Sejstrup-huset en skarpt markeret tagryg, der er rundet efter længden, mens tagfladerne er tilsvarende buede. Langsiders vægge er ikke lige høje, hvilket giver huset et asymmetrisk tværsnit. I gavlene er der indboret henholdsvis et og to huller, mellem 2,2 og 5,9 mm dybe. På den flade underside, som har svage riflede spor efter

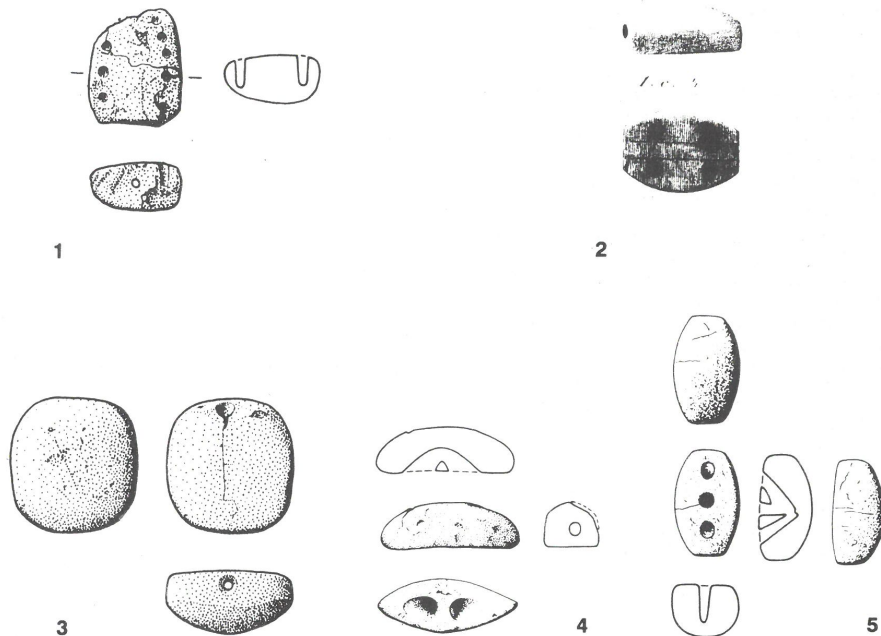

Fig. 2. Ravhuse og -stykker fra ældre bronzealder. 1: Lem-ravhuset. 2: Addit-ravhuset. 3: Husformet ravstykke uden indboringer. 4-5: Ravstykker. Alle 1: 1. Tegning; 1 og 3 Thomas Bredsdorff. 2, 4 og 5 efter Sehested 1884 samt Amer og Kersten (se note 6).

tilskæringen, er der indboret sytten huller, ca. 0,9 mm i diameter og mellem 1,9 og 3,1 mm dybe. De fjorten af hullerne er placeret parvis overfor hinanden ved langsideerne. Mellem fjerde og femte sæt danner to huller, placeret helt ved kanten af grundfladen, en V-gennemboring. I lighed med det andet ravhus er der også på dette stykke indboret et ekstra hul, næsten centralt placeret, denne gang dog mellem tredje og fjerde sæt stolper og dermed ikke nær gavlen.

De to ravstykker, der begge tydeligt forestiller huse, har den klare forskel, at det ene har en meget entydig og klar grundplan i form af indborede huller, hvor Sejstrup-ravhusets huller virker mere skødesløst placeret, ligesom kun dets væghuller er markeret. Om Sejstruphuset forestiller et to- eller treskibet hus kan derfor ikke afgøres sikkert. Derimod er det væsentlig mere markant i linierne "over jorden", hvilket giver huset en meget karakteristisk form.

Ravgenstande fra bronzealder

Oldsager af rav er en forholdsvis almindelig oldsagstype i grave fra ældre bronzealder. Det drejer sig oftest om en enkelt eller få ravperler, hvorimod ravkæder eller mere komplicerede ravsmykker er så godt som ukendte. Kun i ganske få tilfælde findes der mere komplicerede ravstykker med mange indboringer eller flere gennemboringer.

Der kendes tilsyneladende kun to paralleller til de to nyfundne ravhuse. Den bedste parallel stammer fra en højdækket stendyngegrav i Lem sogn, Vestjylland (fig. 2,1) (3). Stykket virker noget medtaget og er muligvis ikke komplet (4). På undersiden ses dog tydeligt to rækker indborede huller, hvis noget uregelmæssige placering minder meget om Sejstrup-husets huller. Som dette har også Lem-huset indboringer i gavlene, der dog i dette tilfælde er gennemgående på langs. Over-

siden er ukarakteristisk og giver på ingen måde mindelser om et hus. En samlet vurdering bliver dog, at der er tale om et ravhus, mindende om Sejstrup-huset. I graven blev der yderligere fundet et ravstykke, to spirallinge af guld, samt et fragment af en bælteplade. Graven kan på grundlag af bæltepladen dateres til ældre bronzealder periode II.

Den anden parallel, der blev fundet i 1878, fremkom i hovedenden af en højdækket stendyngegrav i Addit sogn, midtvejs mellem Silkeborg og Horsens (fig. 2,2) (5). Stykket, som er udpræget husformet, dog med meget buede langvægge, har i lighed med Lem-huset en vandret langsgående gennem boring. På den flade underside er der indboret fire kraftige huller, anbragt to og to. Hullerne danner ingen grundplan, selv om de udmærket kan angive to sæt tagbærende stolper. Graven der var rig på gravgods, indeholdt foruden ravhuset to fajanceperler, to bronzenaale, flere spirallinge/-perler af bronze, en bronzearmring, samt tre lerkar.

På nær de to nævnte paralleller fra Lem og Addit, er det nærmeste man kan komme til ravhuse, en lille gruppe af mere eller mindre "hus"-formede ravstykker (fig. 2,3-5) (6). Ingen af dem har dog "stolpehuller" på den flade side. De eneste indboringer er V-gennemboringer eller en langsgående gennem boring, vel beregnet til en eller anden form for ophængning.

En samlet datering af ravhusene på grundlag af dateringen af gravene hvori de indgår, er ældre bronzealder periode II. Ravhusene har fungeret som perler eller måske knapper. Addit-huset har tilsyneladende indgået i et halssmykke sammen med bronzespiralperler og to fajanceperler, mens Sejstrup-huset blev fundet omtrent midt i graven. Placeringen kendes ikke for Lem-huset eller det senest tilkomne ravhus.

Blandt ravgenstande er der således kun få paralleller, men vender man blikket mod den mere traditionelle arkæologi, nemlig de store fladeafdækninger på bopladser med huse, er billedet anderledes.

Husplaner

De sidste ti års udgravninger og forskning har givet et væsentligt større kendskab til husudviklingen i ældre bronzealder (7). Det toskibede langhus, med traditioner tilbage til mellem- og senneolitikum, lever videre ind i ældre bronzealder periode I, mens de første treskibede huse synes at kunne dateres til ældre bronzealder periode II. I ældre bronzealder findes der mindre variationer husene imellem, forskelle der muligvis kan være kronologisk betingede.

Netop blandt det store antal publicerede husgrundplaner kan der findes paralleller, der i stolpesætningen svarer forbausende godt til det nyfundne ravhus (fig. 3). Højgårdpladsens hus V, der dateres til periode III (8), samt Hover Gård (oprindeligt dateret til yngre bronzealder, men senere omdateret til muligvis ældre bron-

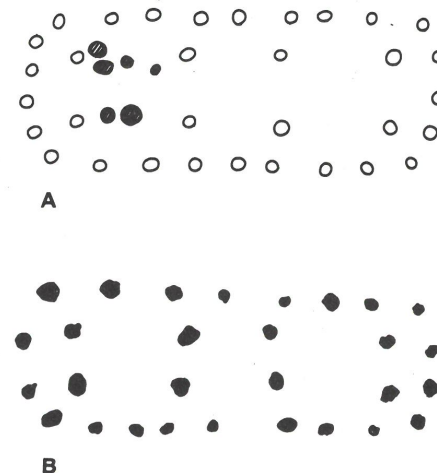

Fig. 3. Husplaner fra ældre bronzealder. A: Højgård hus V, B: Hover Gård. Efter Ethelberg 1986.

zealder) (9) har begge en grundplan, der næsten på stolpe svarer til det nyfundne ravhus. Også selv om længde/bredde forholdet er noget forskelligt, idet ravhuset er meget bredt i forhold til længden (og vel at mærke med det samme antal tagbærende stolpesæt, nemlig fire).

En anden og mere eksklusiv gruppe af husfund fra ældre bronzealder periode II/III, er nogle få hustomter der er fremkommet under høje. Ved Trappendal i Sønderjylland udgravedes under en høj med centralgrav dateret til ældre bronzealder periode III en meget velbevaret hustomt, der af udgraverne opfattes som et beboelseshus, der efter nogen tid er blevet anvendt som dødehus i forbindelse med en begravelse og høj-anlæggelse (10).

Ved Hyllerup på Vestsjælland er et noget dårligere bevaret hus udgravet. Kun de tagbærende stolper, indgangsstolper samt skillevæg var tilstede. Huset lå en anelse acentralt under en høj, hvis centralgrav ligeledes kunne dateres til ældre bronzealder periode III. En pløjefase yngre end huset, men ældre end højen adskiller klart disse, og der kan således ikke være nogen umiddelbar tidsmæssig forbindelse mellem hus og begravelse (11).

Fleere forfattere afviser at tro på sammenhængen mellem hus og høj, men anser sammenfaldene som tilfældige og et resultat af højbygning på et tidligere bopladsområde (12). Højgårdgravningen viste en bopladstruktur med huskoncentrationer, hvor flere huse

har afløst hinanden på næsten samme sted. Desværre omfattede udgravningsfeltet både ved Trappendal og Hyllerup kun selve højområdet, så en vurdering af, om husene eventuelt indgik i en bopladsstruktur svarende til Højgård, lader sig ikke gennemføre. Det må dog bemærkes, at Trappendalhuset adskiller sig betydeligt fra de andre huse fra ældre bronzealder ved at have meget tætstillede vægstolper, en noget uregelmæssig placering af de tagbærende stolper samt en orientering, der svinger mere mod NV-SØ, end det generelt ses på f.eks. Højgård.

Afslutning

Ravhusene fra Sejstrup og Lem kan ved hjælp af de andre gravgaver dateres, nemlig til ældre bronzealder periode II. Det nyfundne ravhus kan ligeledes antages at være fra ældre bronzealder periode II/III, på baggrund af visse ligheder med Sejstrup-ravhuset, samt en

påfaldende overensstemmelse med en del udgravede hustomter. V-gennemboringerne på begge ravhuse antyder en form for ophængning eller brug måske som knap. Begge brugsmåder strider dog mod den umiddelbare opfattelse, at det er siden med hullerne, som er interessant, men også den side, der ved ophængning eller brug som knap vil være vanskeligst at iagttage.

Ravhusene samt de få kendte bronzealderhuse under høj kan dateres til tiden lige efter fremkomsten af de treskibede huse, periode II og III. Muligheden for at der er en form for sammenhæng mellem den radikale ændring i byggeskik, huse under høj samt ravhuse foreligger således. Det er dog ikke muligt (på det foreliggende grundlag) at afgøre, om der ligger religiøse motiver bag fremstilling og brug af ravhuse, eller om der blot er tale om en mere profan fascination af en ny og revolutionerende byggeskik – en skik som med det treskibede hus i hovedtrækkene holdt sig uændret i mere end 2000 år, frem til vikingetidens slutning.

Noter

1. ASR mus. nr. 8819. Dr. A. Tode fotograferede fortrinsvis jernalderkar. Optagelserne er indklæbede i et lille hæfte, hvor museumsnumre og findested angives for hver genstand.
2. ASR 629. Sejstrup. Hunderup sogn, Gørding Herred, jvf. Asingh 1990. Pauline Asingh takkes for gode oplysninger, samt tilladelse til at bruge dele af udgravningens resultater.
3. Ravstykket opbevares på Nationalmuseet, nr. 11591, og har tidligere været omtalt i litteraturen som en ravperle. Broholm 1943, grav 923. Becker 1954 s. 247. Rottländer 1975, fig. 9,49.
4. Vurderingen er sket på baggrund af tegningen, idet jeg ikke har haft mulighed for selv at se stykket.
5. Sehested 1884 s. 127 ff. og tavle XXV.
6. 3) Fundet i samme grav som figur 3.1. 4 og 5) Aner og Kersten, bind 4: grav 2409A (tavle 48); bind 7: grav 3504D (tavle 30).
7. Boas 1983. Ethelberg 1986. Jensen 1988.
8. Ethelberg 1986.
9. Jensen 1971. Ethelberg 1986.
10. Boysen og Andersen 1983.
11. Pedersen 1987.
12. Jensen 1988. Pedersen 1987.

Litteratur

- Aner, E. og K. Kersten. 1973-. Ältäre Bronzezeit, Band 1-8. Karl Wachholtz verlag, Neumünster.
- Asingh, P. 1990. Et hus af rav. Skalk 1990 nr. 3, s. 12-15.
- Becker, C.J. 1954. A segmented faience bead from Jutland. Acta archaeologica vol. 25, 1954, s. 241-252.
- Boas, N.A. 1983. Egehøj. A Settlement from the Early Bronze Age in East Jutland. Journal of Danish Archaeology, vol 2, s. 90-101.
- Boysen, Aa. og S.W. Andersen. 1983. Trappendal. Barrow and House from the Early Bronze Age. Journal of Danish Archaeology, vol. 2, s. 118-126.
- Broholm, H.C. 1943. Danmarks Bronzealder. Bind 1.
- Ethelberg, P. 1986. Early Bronze Age Houses at Højgård, Southern Jutland. Journal of Danish Archaeology, vol. 5, s. 152-167.
- Jensen, J. 1988. Bronze Age Research in Denmark 1970-1985. Journal of Danish Archaeology, vol 6, s. 155-174.
- Jensen, J. 1971. Rammen. Skalk 1971 nr. 5.
- Pedersen, J.-Aa. 1987. A New Early Bronze Age House-Site under a Barrow at Hyllerup, Western Zealand. Journal of Danish Archaeology, vol. 5, s. 168-176.
- Rottländer, R.C.A. 1975. Der Bernstein und seine Bedeutung in der Ur- und Frühgeschichte. Praehistorica et Archaeologica Band 4 1973, Berlin 1975, s. 11-32.
- Sehested, N.F.B. 1884. Arkæologiske undersøgelser 1878-1881. København 1884.

Stud.mag. Claus Feveile
Den antikvariske Samling i Ribe
Overdammen 10-12
DK-6760 Ribe